

Η Προστασία της Οικογένειας και η Ενίσχυση της Γονιμότητας. Όψεις Δημογραφικής Πολιτικής

ΛΟΪΖΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ*

0. Είναι διαχρονικά και παγκόσμια αποδεκτή η τεράστια σημασία του θεσμού της οικογένειας. Και αυτό τουλάχιστο γιά δύο θεμελιακούς λόγους:

α] Πρώτα γιατί η οικογένεια αποτελεί την ιδανική σύνθεση πάμπολλων αν όχι όλων των στοιχείων της ύπαρξης βιολογικών, ηθικών, κοινωνικών και

β] δεύτερο γιατί σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες η οικογένεια είναι ο υπ αριθμόν ένας ρυθμιζόμενος και προστατευόμενος θεσμός.

Στην ομιλία που ακολουθεί θα θέλαμε να παρουσιάσουμε

0.1. τα πλαίσια της προστασίας της οικογένειας στη χώρα μας και από νομοθετική άποψη και από άποψη φορέων

0.2. όσο και από άποψη δράσεων και μέτρων, ΑΑευημερία της.

0.3. Σε ένα τρίτο μέρος θα παρουσιάσουμε τις τυχόν επιπτώσεις των παραπάνω στη γονιμότητα, που μοιάζει να αποτελεί το πρακτικό συμπέρασμα και την πεμπτουσία της λειτουργίας της και ποιά εμφανίζονται να είναι τα προσφιλέστερα μέτρα για την ενίσχυση της

0.4. Θα θέλαμε ακόμα να ερευνήσουμε κατά πόσο όλες αυτές οι δραστηριότητες, που ασφαλώς αποτελούν όψεις μιάς κάποιας δημογραφικής πολιτικής, μπορούν να συναρθρωθούν σε ένα σύστημα Ελληνικής Δημογραφικής Πολιτικής ολοκληρωμένο, οργανωμένο και αποτελεσματικό.

0.5. Στο μέρος του συμπεράσματος θα συμπεριλάβουμε και κάποιες συγκεκριμένες προτάσεις για βελτίωση της όλης κατάσταση.

1. Θα εξετάσουμε την προστασία της οικογένειας μέσα από τρία ειδικότερα πρίσματα

α] καταρχήν το ιστορικό και νομοθετικό πλαίσιο,

β] μετά τους φορείς και τα όργανα που ασκούν την πολιτική

γ] τέλος τα μέτρα και τις δράσεις που λαμβάνονται.

1.1. Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια έχει πλέον σωρευτεί στη χώρα μας, μια τεράστια νομοθετική παρακαταθήκη.

1.1.1. Πρώτα από όλα το ίδιο το Σύνταγμα μας του 2001 στο άρθρο του 21 παράγραφος 1 αναφέρει ρητά ότι «Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους» και στην παραγρ. 5 προσθέτει ότι «Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δημογραφικής πολιτικής, καθώς και η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων αποτελεί υποχρέωση του Κράτους». Αλλά, λόγω όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω και των πολλών φορέων, υπάρχει και μια πανσπερμία νομικών κειμένων (νόμων, διαταγμάτων, υπουργικών αποφάσεων, εγκυκλίων...), που ασχολούνται με το θέμα της γονιμότητας και της βελτίωσης ή και της αύξησης των γεννήσεων.

1.1.2. Από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις παρέμβασης αλλά και άσκησης δημογραφικής πολιτικής για τη γονιμότητα είναι οι διάφορες ρυθμίσεις για το Οικογενειακό Δίκαιο. Συγκεκριμένα για τη χώρα μας η μεγάλη τομή έγινε με το Νόμο 1329 του 1983, που βασίζονταν κυρίως στη συνταγματική αρχή της ισότητας των δυο φύλων και που επέφερε μια βαθιά αλλαγή στη μορφή της οικογένειας και στις σχέσεις των μελών της. Οι σημαντικότερες τροποποιήσεις που έφερε αυτός ο νόμος ήταν α) η κατάργηση του θεσμού του αρχηγού της οικογένειας, β) η διατήρηση του οικογενειακού επωνύμου της γυναίκας, γ) η κατάργηση της προίκας, δ) η αξίωση συμμετοχής και

*Δρ. Παν. Παρισίων, Γενικός Γραμματέας ΔΣ ΕΔΗΜ

των δύο συζύγων στην περιουσία που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια του γάμου, ε) η καθιέρωση του συναινετικού διαζυγίου, στ) η επιλογή του επωνύμου των παιδιών, ζ) και η εξίσωση των δικαιωμάτων των παιδιών που γεννήθηκαν από παντρεμένους γονείς

1.1.3. Κατά τρόπο ενδεικτικό και μόνο μπορούμε να αναφέρουμε ακόμη κάποιους σημαντικούς Νόμους, που έπαιξαν ρόλο στη διαμόρφωση Δημογραφικής Πολιτικής. Τέτοιοι Νόμοι είναι:

α) ο Ν. 1480/1984, που προβλέπει τη χορήγηση των γονικών αδειών στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα,

β) ο Ν.1563/1985, που ρυθμίζει τους τρόπους αφαίρεσης από το συνολικό εισόδημα της εργαζόμενης μητέρας της δαπάνης για τη φύλαξη των παιδιών,

γ) ο Ν. 1892/1990, που θεσπίζει το τριτεκνικό επίδομα,

δ) ο Ν. 2085/1992, που καθιερώνει τη χορήγηση άδειας άνευ αποδοχών μέχρι δύο χρόνια συνολικά και μέχρι ένα χρόνο για κάθε επιπλέον παιδί, στις μητέρες υπαλλήλους του Δημοσίου τομέα και των Π. Δ. Δ., με παιδιά κάτω των 6 ετών.

1.1.3. Τα δύο-τρία τελευταία χρόνια παρατηρούμε μια νομοθετική παραγωγή, που θα λέγαμε πως αποσκοπεί λιγότερο στην προστασία της οικογένειας ως οργανωμένο σύνολο και ως ομάδα και περισσότερο προσπαθεί να κατοχυρώσει τα ατομικά δικαιώματα των μεμονωμένων ατόμων της [π.χ. σεξουαλική παρενόχληση, ομοφυλόφιλα ζευγάρια κ.α.]

1.2. Οι φορείς άσκησης μιας τέτοιας πολιτικής είναι, θα τολμούσαμε να πούμε, άπειροι. Οι βασικές τους, όμως, κατηγορίες είναι τέσσερις : δηλαδή α] οι καθαρά κρατικοί και δημόσιοι φορείς, β] κατόπιν οι διεθνείς οργανισμοί, γ] τρίτο οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) ή και άλλα Σωματεία του κοινού Αστικού Δικαίου και δ] τέταρτο η ίδια η οικογένεια, στην ευρεία της έννοια, που παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο, αποτελεί θεμέλιο, πλαίσιο και σημείο αναφοράς των όποιων φροντίδων και καλύπτει τα όποια κενά των προηγούμενων θεσμοθετημένων φορέων.

Στη χώρα μας το κράτος εμφανίζεται να παίζει τον κυρίαρχο ρόλο, μέσω διαφόρων υπουργείων και κρατικών οργανισμών, ανάλογα με το θέμα. Π. χ. τα θέματα υγείας και υγιεινής ρυθμίζει το Υπουργείο Υγείας, τα περισσότερα επιδόματα εξαρτώνται από το Υπουργείο Οικονομικών, αλλά και από το

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, οι γονικές άδειες των υπαλλήλων του ιδιωτικού τομέα από αυτό το τελευταίο όπως και οι διάφορες διευκολύνσεις προσλήψεων, μεταθέσεων κλπ., τα αφορώντα τους δημοσίου υπαλλήλους από το Υπουργείο Εσωτερικών κ.ο.κ. Η μεγάλη αυτή ποικιλία φορέων δεν καθιστά μόνο δυσκίνητο το όλο σύστημα, αλλά το ωθεί συχνά και προς μια ανισορροπία ή και αδικία, μεταξύ των διαφόρων ομάδων, που προσπαθεί να ευνοήσει.

2. Και ερχόμαστε στο κύριο, θα λέγαμε, κεφάλαιο αυτό των λαμβανόμενων και προτεινόμενων δράσεων ή αναλυτικότερα μέτρων, μέσω και διαδικασιών

2.1. Εδώ περιλαμβάνονται πέντε κατηγορίες : α) μέτρα για την υγεία και την υγιεινή, β) μέτρα οικονομικά (επιδοματικά, ασφαλιστικά, φορολογικά, συνταξιοδοτικά), γ) εργασιακά (π. χ. εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής), δ) προνοιακά, φροντίδας και εκπαιδευτικά και τέλος ε) διάφορα άλλα ειδικότερων κατηγοριών, όπως κατοικίας, μεταφοράς, στράτευσης, ψυχαγωγίας κλπ.

2.1.1. Τα μέτρα για την υγεία και την υγιεινή είναι απόλυτα καθιερωμένα σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και σε πολλές περιπτώσεις είναι και υψηλού επιπέδου, είναι τα αναφερόμενα στην υγεία και στην υγιεινή και των σεξουαλικών σχέσεων και της εγκύου και της μητέρας και του παιδιού. Έχουν δε σαν αποτέλεσμα την επιβίωση αλλά και την καλή υγεία όλων, πράγμα που εξυπηρετεί και τον ποιοτικό αλλά και τον ποσοτικό στόχο της γονιμότητας.

Εδώ περιλαμβάνονται ο οικογενειακός προγραμματισμός, ή παρακολούθηση και η φροντίδα της εγκύου, η προγεννητική αγωγή, η εξασφάλιση ιδανικών συνθηκών για τον τοκετό, η άμεση παιδιατρική κάλυψη. Πασίγνωστο και εντυπωσιακό αποτέλεσμα όλων αυτών ο μεγάλος περιορισμός της βρεφικής και της παιδικής θνησιμότητας αλλά και της θνησιμότητας γυναικών κατά τον τοκετό. Το γεγονός αυτό, δηλαδή της ασφαλούς κύησης, τοκετού και λοχείας σίγουρα επηρεάζει τις νέες γυναίκες στο να αποφασίσουν να τεκνοποιήσουν.

2.1.2. Αμέσως μετά θα κατατάσσαμε τα καθαρά οικονομικά μέτρα, που είναι ή συγκεκριμένες χρηματικές καταβολές (επιδοματική πολιτική) ή απαλλαγές από άλλες χρηματικές καταβολές (δηλ. απαλλαγές από φορολογία ή ασφαλιστικές ή συνταξιοδοτικές εισφορές κλπ.). Τα μέτρα αυτά είναι πάμπολλα και πολλοί

υποστηρίζουν ή απαιτούν μέσω κυρίως αυτών να ασκείται η αντίστοιχη δημογραφική πολιτική, δεδομένου ότι είναι και κάτι το απόλυτα μετρήσιμο αλλά και άμεσα βοηθητικό ή έστω ανακουφιστικό για τα νέα ζευγάρια.

Εδώ έχουμε μια μεγάλη ποικιλία επιδομάτων όπως εφάπαξ παροχές κατά τη γέννηση (ανάλογα και με τον αριθμό του παιδιού), επιδόματα εργασίας, τριεθνικό και πολυτεχνικό επίδομα, απαλλαγές από ασφαλιστικές εισφορές, φορολογικές απαλλαγές ανάλογα και με τον αριθμό των παιδιών.

2.1.3. Μια τρίτη κατηγορία μέτρων αναφέρεται στην εργασιακή πραγματικότητα και στοχεύει στην εναρμόνιση της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι σχετικά πρόσφατη κατηγορία (των τελευταίων δεκαετιών) και συνδέεται με τη μαζική είσοδο της γυναίκας στην αγορά εργασίας (κυρίως στη μισθωτή εργασία του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέα) και με την (ουσιαστικά) αναγκαστική απόφαση της να μειώσει τον αριθμό των γεννήσεων και των παιδιών της.

Εδώ περιλαμβάνονται οι ποικίλες άδειες μητρότητας αλλά και οι γονικές άδειες, τα ωράρια των σχολείων και η προσπάθεια εναρμόνισης τους με τα ωράρια της εργασίας των γονέων, οι διευκολύνσεις στις προσλήψεις, ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών, οι άδειες εργασίας για ειδικές κατηγορίες (π. χ. άδειες ταξί, πλανοδίων επαγγελματιών...)

2.1.4. Μια τέταρτη μεγάλη κατηγορία περιλαμβάνει όλα εκείνα τα προνοιακά και μέτρα άμεσης φροντίδας αλλά και εκπαιδευτικά μέτρα, που βοηθούν πρακτικά τη νέα μητέρα και το μικρό παιδί στην αντιμετώπιση επειγόντων και καθημερινών προβλημάτων.

Σαν τέτοια μέτρα αναφέρονται ο πολύ σημαντικός θεσμός των βοηθών μητέρων, η αναβάθμιση των παιδικών σταθμών και των νηπιαγωγείων (που αποτελούν πλέον ευθύνη των Δήμων), ο τρόπος εισαγωγής και μετεγγραφής ειδικών κατηγοριών γονέων και παιδιών στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οργανισμούς (ΑΕΙ, ΤΕΙ, ΙΕΚ, Σχολές ΟΑΕΔ...).

2.1.5. Σε μια πέμπτη κατηγορία τέλος κατατάσσουμε όλα εκείνα τα μέτρα, ειδικότερα και ποικιλιότερα από τη φύση τους, που θα μπορούσαν, όμως, να βοηθήσουν, να ανακουφίσουν τις νέες γυναίκες και τα νεαρά ζευγάρια και τελικά να επηρεάσουν έστω έμμεσα την απόφαση για τεκνοποίηση

Εδώ περιλαμβάνονται ίσως και ετερόκλητα μέτρα, που ασφαλώς έχουν κυρίως έμμεσες επιδράσεις, αλλά χρησιμοποιούνται και έχουν καθιερωθεί από δεκαετίες. Είναι τα διάφορα στεγαστικά δάνεια, οι επιδοτήσεις ενοικίων, οι κρατικές λαϊκές κατοικίες, οι διευκολύνσεις απόκτησης αυτοκινήτων, ο κοινωνικός τουρισμός, οι μειώσεις στη στρατιωτική θητεία...

Στην κατηγορία αυτή θα εντάσσαμε και τον σχετικά πρόσφατο θεσμό (τουλάχιστο στη μορφή που τον προτείνει και τον υλοποιεί και το Ινστιτούτο Διαρκούς Επιμόρφωσης και Κατάρτισης Ενηλίκων – ΙΔΕΚΕ) των Σχολών Γονέων, που ενημερώνει συστηματικά τους νέους γονείς στο σύνολο των προβλημάτων, που αντιμετωπίζουν.

3. Το τρίτο μέρος είναι αφιερωμένο στην κατ' αρχήν λειτουργία της οικογένειας που είναι η γονιμότητα της. Και το άμεσο ερώτημα είναι αν και κατά πόσο με το προαναφερόμενο πλαίσιο προστασίας της οικογένειας υπάρχει ικανοποιητική γονιμότητα στην ελληνική οικογένεια και στον πληθυσμό της Ελλάδος.

Για να κατανοήσουμε πλήρως το θέμα οφείλουμε να ανατρέξουμε στην επιστήμη της Δημογραφίας, που έχει καθορίσει τον λεγόμενο δείκτη γονιμότητας στο 2,1 παιδιά ανά γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας (15 έως 49 ετών). Ο δείκτης αυτός έχει, όπως όλοι γνωρίζουμε, καθορισθεί με θεμελιακό κριτήριο τη δυνατότητα αναπλήρωσης των γενεών και διατήρησης του συνολικού πληθυσμού αν όχι και (φυσικής) αύξησης του.

Σύμφωνα με όλα τα στατιστικά στοιχεία ο δείκτης αυτός για το σύνολο των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί παρελθόν, δεδομένου ότι σχεδόν όλες οι χώρες της Ε.Ε. τοποθετούνται κάτω από αυτόν τον δείκτη, πολλές δε και κυρίως οι μεσογειακές βρίσκονται στο 1,3 έως 1,5. Η δε εναπομένουσα φιλοδοξία τους είναι να μπορούν να πλησιάζουν όσο το δυνατό αυτό το όριο και - η τυχόν αύξηση ή το πιθανότερο - ή κάποια μείωση του συνολικού πληθυσμού να περιορίζεται κατά το δυνατό.

Η χώρα μας μέχρι το 1980 βρίσκονταν πανω από το όριο αυτό, έχοντας έτσι εξασφαλίσει και την αύξηση του πληθυσμού της, ενώ από τότε ακολουθεί, αν δεν πρωταγωνιστεί κόλας, την καθοδική ευρωπαϊκή πορεία.

3.1. Ένα πολύ ενδιαφέρον και ίσως και ελπιδοφόρο ζήτημα είναι πως, από διάφορες έρευνες, που έχουν πραγματοποιηθεί είτε στη χώρα μας είτε στην Ε. Ε.,

προκύπτει ότι υφίσταται μια σοβαρή διαφορά μεταξύ του πραγματικού, του επιθυμητού και του ιδανικού αριθμού τέκνων. Με βάση τη διαφορά αυτή μπορούμε να ελπίζουμε πως αν δοθούν οι κατάλληλες ευκαιρίες και κίνητρα θα υπάρξει τάση να πλησιασθεί το επιθυμητό επίπεδο και ίσως ακόμη και το ιδανικό.

3.2. Τα τελευταία χρόνια συζητείται στη χώρα μας το ποια είναι ή θα μπορούσε να είναι η συμβολή των μεταναστριών στο επίπεδο της γονιμότητας και στην τυχόν αύξηση των γεννήσεων, των παιδιών και τελικά του συνολικού πληθυσμού. Ένα πρώτο συμπέρασμα που φαίνεται να διατυπώνεται είναι πως ναι μεν οι μετανάστριες έχουν καταρχήν υψηλότερους δείκτες γονιμότητας, επηρεασμένες από τις εθνικές τους συνήθειες στην Αφρική και στην Ασία, όταν όμως παραμένουν και εντάσσονται στην ελληνική κοινωνία ευθυγραμμίζονται γενικά και με την ελληνική πραγματικότητα. Οπότε μακροχρόνια η συμβολή τους στη γενική αύξηση του πληθυσμού θα είναι περιορισμένη. Άλλωστε μπορεί να αυξάνουν τον πληθυσμό της Ελλάδας αλλά όχι τον ελληνικό πληθυσμό...

3.3. Μία ακόμα ελπιδοφόρα διάσταση για την τυχόν βελτίωση της γονιμότητας της ελληνικής οικογένειας αποτελεί και το γεγονός ότι από την εμπειρία, την πρακτική τους εφαρμογή σε άλλες χώρες (π. χ. Γαλλία) αλλά και συγκεκριμένες έρευνες στη χώρα μας (π. χ. Συμεωνίδου και Μαγδαληνός) καταλήγουν να εμφανίζονται ως περισσότερο αποτελεσματικές και δημοφιλείς (τουλάχιστο στη χώρα μας) κυρίως τρεις ομάδες μέτρων, που είναι : α) η απευθείας ενίσχυση του εισοδήματος, β) η εναρμόνιση οικογενειακής και εργασιακής ζωής και γ) η κάλυψη της φροντίδας του παιδιού μέσα από ένα δίκτυο βοηθών μητέρων, παιδικών σταθμών, νηπιαγωγείων και ολοήμερων σχολείων.

3.3.1. Από τις σχετικές έρευνες προκύπτει ότι τα νέα ζευγάρια προτιμούν να έχουν άμεσες και απ' ευθείας χρηματικές ενισχύσεις στο εισόδημα τους, παρά να βοηθούνται έμμεσα π. χ. με φορολογικές ελαφρύνσεις. Είναι δε χαρακτηριστικό το πόσο πολύ έχει αναπτυχθεί στη χώρα μας το σύστημα των (οικογενειακών) επιδομάτων, συναρτώμενο ευθέως και με τον αριθμό των παιδιών.

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να αναφέρουμε τις εισοδηματικές-επιδοματικές ενισχύσεις (αλλά και ποικίλες άλλες διευκολύνσεις, που ξεπερνούν σε αριθμό τις τριάντα), που δίνονται στους πολύτεκνους, δηλ. τους έχοντες από τέσσερα παιδιά και πάνω και σχετικά

πρόσφατα και στους τρίτεκνους. Δημιουργείται μάλιστα και κάποια διεκδικητική σύγκρουση μεταξύ των δύο αυτών οικογενειακών κατηγοριών.

3.3.2. Η άλλη ομάδα μέτρων, που φαίνεται να επηρεάζει αρκετά την απόφαση για τεκνοποίηση, είναι αυτή που αναφέρεται στην εναρμόνιση μεταξύ της οικογενειακής και της εργασιακής ζωής. Και είναι αυτονόητο, όταν σήμερα μια ισχυρή πλειοψηφία των νέων κοριτσιών και γυναικών και σπουδάζει και εργάζεται. Η εναρμόνιση αυτή υλοποιείται μέσα από ένα σύστημα αδειών της μητέρας (κυήσεως, μητρότητας, ανατροφής παιδιών) αλλά και του πατέρα.

Χαρακτηριστική είναι εδώ η διαφορά μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Και όπου οι εργαζόμενες στον δημόσιο τομέα μη φοβούμενες ότι θα χάσουν τη θέση τους κάνουν εύκολα χρήση των αδειών αυτών, αυξάνοντας τον αριθμό των παιδιών τους, σε αντίθεση με τις εργαζόμενες στον ιδιωτικό τομέα, όπου η διατήρηση της θέσης είναι αρκετά επισφαλής.

3.3.3. Η τρίτη ομάδα μέτρων αναφέρεται σε ένα πραγματικό δίκτυο φροντίδων προς το παιδί, που βοηθά πρακτικά τη μητέρα και τους γονείς και συμβάλλει στην ανατροφή, την εκπαίδευση και την κοινωνικοποίηση του παιδιού. Τα μέτρα αυτά είναι πολλά, μερικά είναι σχετικά πρόσφατα στη χώρα μας, και φαίνεται να εξυπηρετούν και να ανακουφίζουν εξαιρετικά τους νέους γονείς και να τους πείθουν να συνεχίσουν την τεκνοποίησή τους.

Αρχίζουν από το θεσμό των βοηθών μητέρων (μια νηπιαγωγός για πέντε απιδιά) και επεκτείνονται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (παιδικοί σταθμοί -νηπιαγωγεία - δημοτικά σχολεία) με πρόσθετη τάση να υπάρξει πλήρης εναρμόνιση και των σχολικών με τα εργασιακά ωράρια.

4. Αυτό που θα θέλαμε στη συνέχεια να διερευνήσουμε είναι κατά πόσο οι δράσεις αυτές εντάσσονται σε ένα πλαίσιο Δημογραφικής Πολιτικής, αν μπορούν να ονομασθούν κατά κυριολεξία Δημογραφική Πολιτική. Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε σε αυτό θα έπρεπε να δούμε έστω πολύ γρήγορα το τι είναι Δ.Π.

4.1. Τα στοιχεία, που απαρτίζουν αυτή τη (δημογραφική) πολιτική είναι κυρίως τρία, υποδιαιρούμενα σε άλλα τρία το καθένα, δηλαδή συνολικά εννέα. Αναλυτικότερα είναι : α) η (αρχική θεωρητική) σύλληψη, υποδιαιρούμενη σε ένα όραμα, στα (στατιστικά) στοιχεία και στους στόχους, β) μετά οι θεσμοί, υποδιαιρούμενοι στη νομοθεσία, τους φορείς και την οργάνωση.

νωση και γ) τέλος οι δράσεις, που περιλαμβάνουν τις διαδικασίες, τα μέτρα και τα μέσα. Στον κατάλογο αυτό θα προσθέταμε και ένα δέκατο στοιχείο, που είναι η αποτίμηση της όλης προσπάθειας και των αποτελεσμάτων και η διατύπωση κριτικής, κάτι που ανακυκλώνει το σχήμα μας, παραπέμποντας στην αρχή του, δηλαδή στο αρχικό όραμα.

Πρέπει να ομολογήσουμε ότι η απαιτητική, φιλόδοξη και υποτίθεται εξαντλητική αυτή τυπολογία δεν ακολουθείται και δεν εφαρμόζεται πάντοτε. Κάθε άλλο μάλιστα..., δεδομένου ότι με τη φράση «δημογραφική πολιτική» περιοριζόμαστε στο να ενδιαφερόμαστε και να αναλύουμε κυρίως μόνο τα μέτρα – και μάλιστα πολύ λίγα από αυτά -, που λαμβάνονται και μάλιστα κυρίως στον τομέα της γονιμότητας.

4.2. Η εντύπωση από την μέχρι τώρα άσκηση της δημογραφικής πολιτικής για την ενίσχυση της γονιμότητας εμφανίζεται να είναι μικτή. Και αυτό γιατί από άποψη θα λέγαμε ποιοτική τα αποτελέσματα είναι θετικά αν όχι εντυπωσιακά (μείωση της βρεφικής θνησιμότητας, βελτίωση της ευγονίας κλπ.) αλλά από άποψη καθαρά ποσοτική (δηλ. αύξησης των γεννήσεων και βελτίωση του δείκτη γονιμότητας) ο απολογισμός είναι αρνητικός, δεδομένου ότι έχουμε μάλλον επιδείνωση της κατάστασης και στην καλύτερη περίπτωση στασιμότητα.

Αν θα τολμούσαμε μια κάποια διάγνωση για αυτή την κατάσταση θα διατυπώναμε δύο υποθέσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να είναι κάλλιστα και συμπληρωματικές.

4.2.1. Η πρώτη υπόθεση είναι ότι πάσχει αυτό καθαυτό το σύστημα πολιτικής, σε πολλά από τα εννέα σημεία του και κυρίτερα στο επίπεδο των φορέων, της οργάνωσης και της έλλειψης συντονισμού στη λήψη των διάφορων μέτρων, που λαμβάνονται.

4.2.2. Η δεύτερη υπόθεση είναι - και δεν πρέπει να το ξεχνάμε ποτέ – ότι μια πολιτική για ενίσχυση της γονιμότητας εξ ορισμού απευθύνεται στο πιο ευαίσθητο κομμάτι της ανθρωπίνης ύπαρξης, αυτό της σεξουαλικής συμπεριφοράς, αυτό της εκδήλωσης της ορμής της αυτοσυντήρησης και της διαίωσισης του ανθρώπου, αυτό της αγάπης, της συντροφικότητας, της τρυφερότητας. Στο προσωπικό, ψυχολογικό και βαθύτατο αυτό επίπεδο οι όποιες εξωτερικές επεμβάσεις και οι όποιοι βίαιοι εξαναγκασμοί φαντάζουν πανδύσκολοι ή και απλά αδύνατοι. Πολύ περισ-

σότερο μάλιστα όταν σκεφθούμε πόσο έχουν αλλάξει οι νοοτροπίες και οι αντιλήψεις για την οικογένεια, τη θέση της γυναίκας (και του άνδρα), τη σεξουαλική συμπεριφορά, τις σχέσεις των δύο φύλων και εκείνες γονέων και παιδιών...

5. Φθάνοντας στο συμπέρασμα διατυπώνουμε το ακροτελεύτιο και ουσιαστικότερο ερώτημα αυτής της εισήγησης : και τώρα τι προτείνουμε και τι κάνουμε ; Εδώ θα μπορούσαμε να αναλυθούμε σε παράθεση ατέρμονης σειράς ιδεών και μέτρων. Αντίθετα επιλέγουμε τη λιτότητα της ουσιαστικότητας και της τεκμαιρόμενης αποτελεσματικότητας. Υπό την έννοια αυτή νομίζουμε ότι θα έπρεπε να περιορισθούμε σε μόνο πέντε κύριες προτάσεις.

5.1. Στη βελτίωση του όλου συστήματος δημογραφικής πολιτικής (δηλαδή και των εννέα συστατικών του στοιχείων) αλλά κυρίως στη δημιουργία ενός συντονιστικού οργάνου ή και φορέα και μάλιστα για το σύνολο των πληθυσμιακών ζητημάτων. Ήδη το «Πόρισμα της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής» του Φεβρουαρίου του 1993 πρότεινε να συσταθούν « α) Εθνικό Συμβούλιο Οικογένειας και Πληθυσμού υπό την άμεση εποπτεία του Προέδρου της Δημοκρατίας, β) Μόνιμη Διακομματική Επιτροπή της Βουλής για το δημογραφικό πρόβλημα και γ) στο (τότε) ΥΠΕΘΟ (σήμερα Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών) να ορισθεί υφυπουργός με αποκλειστική αρμοδιότητα να συντονίζει όλα τα θέματα της δημογραφικής πολιτικής» (σελ. 42).

Σε κάθε περίπτωση ένας τέτοιος συνθετικός και αναβαθμισμένος φορέας θα μπορούσε να συντάξει αλλά και να εφαρμόσει ένα συνολικό Σχέδιο Δράσης για την ενίσχυση της γονιμότητας, αλλά και την αντιμετώπιση και των άλλων δημογραφικών ζητημάτων.

5.2. Στην ταυτόχρονη λήψη και λειτουργία μέτρων άμεσων και εντυπωσιακών, αλλά και διαχρονικών (πλέγμα μέτρων) αλλά και έμμεσων, αλλά και στην εμμονή, επέκταση και εμβάθυνση στα μέτρα που δείχνουν να αποδίδουν, όπως π. χ. η παροχή επιδομάτων, η εναρμόνιση της οικογενειακής και της εργασιακής ζωής και η λειτουργία του δικτύου φροντίδων και εκπαίδευσης του (μικρού) παιδιού.

5.3. Στη μεγαλύτερη κατανόηση και στον βαθύτερο σεβασμό της προσωπικότητας της μητέρας και των νέων ζευγαριών και στην υποστήριξη τους και με τρόπους περισσότερο σύγχρονους όπως π. χ. η συγκεκριμένη ψυχολογική στήριξη και η συμβουλευ-

τική διαδικασία από εξειδικευμένους επιστήμονες σε ειδικά συμβουλευτικά κέντρα.

Ειδικότερο θέμα στο σημείο αυτό είναι η εφαρμογή όλων εκείνων των διαδικασιών για την ομαλότερη ένταξη των μεταναστριών και των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

5.4. Στην εντατικοποίηση της παρακολούθησης, αποτίμησης και έρευνας των διαφόρων μέτρων και στην αδιάκοπη προσαρμογή τους στις ανάγκες των νέων μητέρων και ζευγαριών και συγκεκριμένα στην εφαρμογή της μεθόδου της ανάλυσης κόστους-οφέλους.

5.5. Στη δημοσιοποίηση, διαφήμιση ακόμα και προπαγάνδα και του οράματος και των λαμβανόμενων μέτρων, έτσι ώστε να γίνονται όσο το δυνατό πιο γνωστά, να χρησιμοποιούνται από όλους τους ενδιαφερόμενους και να υφίστανται και την κριτική τους βάσανο, που μοιραία θα τα βελτίωνε ακόμα περισσότερο.

Βιβλιογραφία

- Ακαδημία Αθηνών, Το Δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδος, Αθήνα, 1990.
- Βουλή των Ελλήνων, Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή, Πόρισμα για το Δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδος. Προτάσεις για την αντιμετώπιση του, Φεβρουάριος 1993.
- Bourgeois-Pichat Jean, La Demographie, Gallimard, Paris, 1971.
- Δρεπάκης Μανόλης, Δημογραφικές εξελίξεις στην Ελλάδα 1961-1990, Ι. Α. ΔΗ. Π., Αθήνα, 1996.
- Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (ΕΔΗΜ)), Η δημογραφική κρίση στην Ελλάδα, Αθήνα, 1985.
- ΕΔΗΜ, Ευρωπαϊκή Δημογραφική Κοινότητα. Η θέση της Ελλάδας, Αθήνα, 1988.
- ΕΔΗΜ, Ετήσια Έκθεση για τη δημογραφική κατάσταση στην Ελλάδα, Αθήνα, 1990.
- ΕΔΗΜ, Ελληνο-Γαλλικό Συνέδριο Δημογραφίας, Αθήνα, 1990.
- ΕΔΗΜ, Ετήσια Δημογραφική Έκθεση, Αθήνα, 1992.
- ΕΔΗΜ, Πρακτικά του Γαλλο-Ιταλο-Ελληνικού Συνεδρίου Δημογραφίας, Αθήνα, 1992.
- ΕΔΗΜ., Πληθυσμός και ανάπτυξη στην Ελλάδα, Κορφή, Αθήνα, 2003
- Εμκε-Πουλοπούλου Ήρα, Το Δημογραφικό, Έλλην, Αθήνα, 1994
- Εμκε-Πουλοπούλου Ήρα, Η μεταναστευτική πρόκληση, Παπαζήσης, Αθήνα, 2007.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε. Σ. Υ. Ε.), Στατιστική Επετηρίδα Ελλάδος, 2008.
- Κοτζαμάνης Βύρων, Μαράτου-Αλιπράντη Λάουρα (επιμ.), Οι δημογραφικές εξελίξεις στη μεταπολεμική Ελλάδα, Αθήνα, 1994.
- Κοτζαμάνης Βύρων, Οι δημογραφικές εξελίξεις κατά τη μεταπολεμική περίοδο στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στην Ελλάδα, Αθήνα, 2000.
- Κυριαζή Παναγιώτα, Αναπαραγωγή του πληθυσμού, Αθήνα, 1992.
- Λοΐζος Νικόλαος, Προβληματισμοί και στόχοι της δημογραφικής πολιτικής στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, στο Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής σήμερα, 3ο Συνέδριο Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα, σελ. 733-743, Αθήνα, 1991.
- Λοΐζος Νικόλαος, Η δημογραφική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Φορείς δ. π., Προϋποθέσεις δ. π., σε εφημερίδα Ελευθεροτυπία : Αφιέρωμα στο Δημογραφικό πρόβλημα, Αθήνα, 19 Αυγ. 2000.
- Λοΐζος Νικόλαος, Προσπάθειες και προτάσεις για μια περιφερειακή δημογραφική πολιτική, στο Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων, Συνέδριο Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, σελ. 351-367, Βόλος, 2001.
- Λοΐζος Νικόλαος, Η πληθυσμιακή πολιτική στην Ελλάδα, στο Πληθυσμός και Ανάπτυξη στην Ελλάδα, σελ. 584-593, ΕΔΗΜ, Αθήνα, 2003.
- Μπάγκαβος Χρήστος και Μωυσίδης Αντώνης (επιμ.), Το νέο δημογραφικό τοπίο του 21ου αιώνα, Gutenberg, 2004.
- National Statistical Service of Greece, National Report on Population of Greece for the U. N. – International Conference of Caire on Population and Development, Athens, 1994.
- Παπαδάκης Μιχαήλ, Στοιχεία Κοινωνικής Δημογραφίας, Αθήνα, 1985.
- Παπαδάκης Μιχαήλ και Τσίμπος Κλέων, Δημογραφική Ανάλυση, Σταμούλης, Αθήνα, 2004.
- Πολύζος Νικόλαος, Η Δημογραφική Πρόκληση, Αθήνα, 1981 και 1994.
- Pressat R, Κοινωνική Δημογραφία, Ε. Κ. Κ. Ε., Αθήνα, 1975.
- Sauvy Alfred, La Population, Presses Universitaires de France, Paris, 1968.
- Σιάμπος Γεώργιος, Δημογραφική εξέλιξις της Νεωτέρας Ελλάδος 1821-1985, Αθήνα, 1973.
- Σιάμπος Γεώργιος, Δημογραφία, Αθήνα, 1983.
- Συμεωνίδου Χάρις κ. α., Επιθυμητό και πραγματικό μέγεθος οικογένειας. Γεγονότα του κύκλου ζωής. ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2000.
- Συμεωνίδου Χάρις και Μαγδαληνός Μιχαήλς, Πολιτικές για την οικογένεια στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σάκουλας, Αθήνα, 2007.
- Ταπεινός Γεώργιος-Φώπιος, Δημογραφία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 2002.
- Τζαφέτας Γεώργιος, Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδος. Η σημερινή κατάσταση και η προοπτική των εξελίξεων, Αθήνα, 1990.
- Τομαρά - Σιδέρη Ματούλα, Ιστορική Δημογραφία, Παπαζήσης, Αθήνα, 1998.
- Τσαούσης Δ. Γ., Μορφολογία της Νεοελληνικής Κοινωνίας, Αθήνα, 1971.
- Τσαούσης Δ. Γ., Κοινωνική Δημογραφία, Gutenberg, Αθήνα, 1986
- UNESCO, Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών, Νίκας-Τεγόπουλος, Αθήνα, 1972.
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, Το Δημογραφικό πρόβλημα. Προτάσεις για τη διαμόρφωση δημογραφικής πολιτικής, Αθήνα, 1989.